

ANTIHEROJSKI NARATIV

(Ilija Đurović: *Sampas, Treći trg / Srebrno drvo, Beograd, 2021*)

Ilija Đurović postaje nezaobilazno ime postjugoslovenske književne scene i to mu se dešava apsolutno spontano. S obzirom na to da je nastanjen u Berlinu, potpuno je izvan svakog konteksta koji bi se mogao nazvati postjugoslovenska književna karijera. Ne viđa se po književnim kuloarima i festivalima, ne učestvuje ni najmanje u ovom prividu scene niti pripada bilo kakvom klanu ili grupaciji. Stoga je njegovo pisanje potpuno rasterećeno, piše onako kako misli i oseća da treba, oslanjajući se na lektiru koja ga u datom trenutku zanima/inspiriše, a ne onu koja se smatra „obaveznom“ i „sram-te-bilo-ako-to-nisi-pročitao“.

Nakon izvrsne pesničke zbirke *Brid*, prošle je godine objavio sjajan romaneskni prvenac *Sampas*, ostajući veran izdavačkoj kući „Treći trg / Srebrno drvo“. To je nešto što takođe imponuje, s obzirom na to da se radi o zaista malom, nezavisnom izdavaču. Ne spominjem ove kontekstualne informacije tek tako. Naime, tendencija koja se javlja među mladim autorima i autorkama jeste brzi prelazak iz jedne u drugu izdavačku kuću, sve u nadi da će se prodaja duplirati, da će njeno/njegovo ime postati nezaobilazni hešteg na postovima najpopularnijih bukstagramerki i bukstagramera. Kao da je to estetsko merilo. Ko zna, možda i jeste, ali mene raduje činjenica da Ilija Đurović to ne misli. Jer da misli, ne bi napisao delo poput aktuelnog romana.

Najpre bi moglo da se kaže da je *Sampas road-roman*, ili kako stoji u podnaslovu *poema puta*. Protagonisti (par) kreću od Ade Bojane, s jednog partija na plaži, put Budve i Kotora, da bi preko Cetinja stigli do Podgorice, odakle dalje lete ka neimenovanom Zapadu, onome što bi trebalo da bude obećana zemlja. Međutim, s jednakom ubedljivošću bismo mogli reći da se radi i o političkom romanu budući da je slika savremene Crne Gore vrlo uverljiva i promišljena. Tim pre što se radnja romana odvija tokom izbornog vikenda – oni s Ade Bojane polaze u subotu pred izbore, a stižu u Podgoricu u nedelju na dan izbora, neizostavno se u svakom trenu suočavajući s pitanjem za koga ćeš glasati, kao da to nešto u nečemu menja, kao da sve naše politike na Balkanu nisu već unapred kreirane, kao da ovde postoje nezavisna, od velikih sila slobodna društva. Jedan banalni aparatčik i veliki zločinac bi rekao *Malo morgen*. Konačno, *Sampas* je i ljubavni roman jer pripovedač/protagonista neprekidno analizira sopstveni odnos prema svojoj partnerki, samim tim i ideju veze između dvoje ljudi.

Slike s putovanja, da parafraziram Danila Kiša, koje se nude čitaocu na uvid su blago rečeno odvratne. One definitivno ne pripadaju žanru arkadijskih ili bukoličkih scena u ko-

jima se na pozadini sačinjenoj od prirodnih lepota, mlade devojke i momci natpevavaju, dok čuvaju stada belih ovaca. Štaviše, telesne izlučevine, zvuci pražnjenja tela i njegovog neumitnog raspadanja, slike kolona koje mile Jadranskom magistralom, slike seoskih crkava i njihovih poluludih čuvarki i čuvara, usputne kafane u kojima nije moguće ni jesti ni popiti ništa što bi ličilo na obrok, kamoli ukusan, Budva kao grad grotlo, kao grad kloaka, obala kraj Dobrote koja je lepa isključivo kasno noću kada se ljudi ne čuju, zatim Cetinje u kojem se u vazduhu oseća nasilje, posebno pred- i postizborno, Podgorica i njeni soliteri – sve ovo su prikazanja Crne Gore koja od sebe odbija svoju decu, a koja zapravo služe kao opravdanje, kao potvrda onima koji su iz/od nje pobjegli da nemaju gde da se vrate, da će stvari zauvek ostati takve kakve jesu. Međutim, Ilija Đurović ne bi bio veliki pisac da ne pokazuje licemerje druge strane. Ni ono što čeka tamo negde, lažni moral koji gadi svako blagostanje, artifičijelnost pripadanja koja je suštinsko nepripadanje, jasno ukazuju na činjenicu da nije moguće biti ni ovde ni tamo, da *za decu i osetljive* mesta na ovoj planeti nema, nije ga bilo, niti će ga biti.

Naratora i njegovu dragu možemo posmatrati kao travestirane junake povesti o Boni i Klajdu ili, što bi bilo možda bliže savremenosti, kao naličje *Prirodno rođenih ubica* Olivera Stouna. Njihov put nije put ludih i hrabrih, već kukavičluka, put onih koji ne delaju, put onih koji su uplašeni i nemaju snage za nasilje, čak ni u trenucima kada bi to nasilje bilo opravdano od strane čitalaca, kada je ono poželjno. Ključni događaj romana predstavlja scena na autobuskoj stanici u Budvi kada se jedan od vozača, onaj koji može najdalje da pljune, šampion, surovo obračuna s bakom i unukom tako što nesrećnu staricu surovo izbacuje iz vozila bez ikakvog razloga, samo zato što mu se može, što je to pravo osvojio prosto jer je jači. Sve to ne bi bilo ništa strašno da reakcija na ovakvo ponašanje izostaje. Niko od prisutnih na stanici, a budvanska autobuska stanica u sezoni, očekivano, predstavlja grotlo u grotlu, niko, dakle, od svih koji su nasilju svedočili nije učinio ama baš ništa da to nasilje spreči, ili da ga kazni. Vozač siledžija u svom pokretnom bunkeru odlazi netaknut. Susret s njim se ponavlja i u baru na plaži gde pripovedač i njegova draga čak dopuste da im on plati piće, možda nesvesno, možda svesno, ali taj čin ih svodi na voljne saučesnike nasilja sa stanice. Poslednji susret između pripovedača i vozača odvija se u staničnom toaletu na autobuskoj stanici u Kotoru i kada se konačno od pripovedača očekuje da nešto uradi, on samo sedne na istu školjku s koje je nasilnik upravo ustao i na taj način, metaforički, bude nastavljač (ne)delo.

Ovaj antiherojski narativ je na velika vrata u mlađu crnogorsku književnost uveo Stefan Bošković. U pričama u zbirci *Transparentne životinje*, te u romanu *Ministar* ideja slabog muškarca se javlja kao subverzija patrijarhata, kao sila koja inercijom i trpljenjem menja stvari. Može se reći da to isto radi i Ilija Đurović u *Sampasu*. Ne samo kroz povest o vozaču autobusa, već i kroz odnos koji vlada između njega i njegove drage, ali i kroz priču o čuvarima crkve, scene u usputnoj kafani i možda najviše u priči o gej paru, paraolimpijcu i njegovom partneru. Odjednom se ona patrijarhalna, sirova Crna Gora prikazuje užasnom i jadnom, nasilnom i jalovom, a ova druga, podzemna, subverzivna, manjinska postaje uporište nove

nade, želje i žudnje za životom, puna erosa i ljubavi. Kao u *Lepoti poroka* Živka Nikolića u kojem se patrijarhat prvi put destabilizuje na taj način.

Upravo u toj destabilizaciji leži prevratnički, revolucionarni, ako hoćete, a svakako ideološko/politički potencijal romana. On nije naivan u svom revolucionarnom zamahu. On ne veruje u pobjedu onih koji dolaze, mladih, sretnih, drogiranih, otvorenih. To je očigledno i u sceni na Cetinju. Ipak, mogućnost drugog i drugačijeg postoji, ona je otvorena i ostvarena već kroz samo postojanje različitih modela ljubavi. Teško će ona pobediti, ali sve dok postoji i dok se iskazuje makar i noću, makar i tajno, ona jača, postaje snažnija, uvlači u sebe one koji su joj bliski. Tako njeni saučesnici postaju žuta majka i crveni otac, oni koji spremno čekaju, dočekuju i ispraćaju svoje najmilije. Ovaj roditeljski par je zapravo onaj koji omogućava postojanje para prevratničkih mladih ljubavnika, njihovog prevratničkog duha. Kraj romana u kojem se progovara o željama i žudnjama, premda ironičan, ostaje zapravo skriveni hepiend. Stvari nisu idealne, valja pobeći od svega, ali to se ipak ne čini. Vera da će se stvari promeniti, da ćemo sutradan ipak biti bolji i nećemo popustiti pred sopstvenim kukavičlukom i slabošću postoji tu negde, postoji u veseloj porodičnoj sceni u automobilu na putu ka aerodromu.

Najbitnija formalna odlika romana *Sampas* jeste činjenica da je napisan u jednoj rečenici. To ga formalno, ali i tematski (pitanje izbegništva, pripadanja i nepripadanja) približava romanu *Mađarska rečenica* Andreja Nikolaidisa. Međutim, od njega se značajno razlikuje tonom, odnosno liričnošću. Dok je Nikolaidis u svom izrazu blizak cinizmu i satiri koji zahtevaju jasnoću i čvrstinu, britkost uma i pera, dotle je Đurović liričan, maglovit, melanholičan. Njegov odnos prema svetu nije moralno gađenje kakvo se često i s punim pravom sreće kod ulcinjskog velemajestora. Podgoričko-berlinski pisac sumnja najpre u sebe, a tek potom u svet. Njegov narator ima mnogo manji problem sa svetom, a mnogo veći sa sobom. On nema ni hrabrosti ni mogućnosti da menja svet, čak i kad mu se ona odjednom pruži, kad možda osetimo njegovu želju da se osveti vozaču, ipak za to nema snage, te se u njemu rađa prezir prema sebi. Ironija je u tome što on sebe voli, voli svoj život, voli svoju partnerku i nastaviće dalje. Svest o tome možda deluje kao poraz, ali lično smatram to pobjedom jer sve dok postoji šansa da se bude delatan u svetu dotle svet može da se menja. Kada ona prestane, svet postaje okoštalo mesto konačnog užasa.

Stoga je poziv, ili želja da se ode u/na sampas (trenutak kada se stoka u proleće pušta da sama pase na planinskim pašnjacima), da se, drugim rečima, bude slobodan i nesputan, više od lične žudnje naratora. To je pre poziv upućen svim čitateljicama i čitaocima – poziv na slobodu delanja i izražavanja, poziv na raskidanje stega s društvom kao takvim, ma u kom se vidu ono pojavljivalo – kao porodica koja pritiska na donošenje odluka, kao okvir za patrijarhat koji vozača pušta da radi šta poželi, kao prosta ružnoća kojom se hrane gradovi-kloake. *Sampas* je prirodna želja koja je uvek već neutažena ne samo zbog nemanja hrabrosti, već zbog objektivnih nemogućnosti da se raskine sa svetom kakav postoji danas na ovoj planeti. Svako ko je makar i na najkraći mogući period dodirnut kapitalizmom ostaje inficiran, zagađen i osujećen u slobodnom razvoju. Eto još jedne sličnosti između Nikolaidisa i Đurovića.

Na svega stotinak stranica Đurović je ispisao zaista izvanredan roman. Uspeo je da u jednu rečenicu smesti veoma važne teme ne samo za sebe kao pisca, već i za čitavo društvo, crnogorsko, ali i mnogo šire. Citat na početku iz kultnog romana *Pedro Paramo* meksičkog pisca Huana Rulfa možda nema direktne sagovornike u romanu, ali invociranje grada duhova, čitave fantastične atmosfere Komale i njenih neumrlih žitelja zapravo govori o stvarnosti danas i ovde, onoj koja svojom surovošću, ali i nadrealnošću nadilazi sva naša očekivanja. Upravo kao i roman *Sampas*.